

УДК 7.032:130.2

Наталія Овчаренко**МИФ ЯК ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ**

У статті розглянуто міф як спосіб вираження архетипів за допомогою символів у давніх культурах. Проаналізовано роль та місце процесів абстрагування та метафоризації в міфотворчості. Особливу увагу приділено розгляду богів і міфічних істот у давньогрецькій, слов'янській міфологіях, у міфах народів Північної Америки, а також проведено їхній порівняльний аналіз з архетипами за К. Г. Юнгом.

Ключові слова: міф, архетип, символ, метафоризація, абстрагування, несвідоме, образ.

Овчаренко Н.**МИФ КАК ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРНОЙ ТРАДИЦИИ**

В статье рассматривается миф как способ выражения архетипов с помощью символов в древних культурах. Анализируются роль и место процессов абстрагирования и метафоризации в мифотворчестве. Особое внимание уделяется рассмотрению богов и мифических существ в древнегреческой, славянской мифологиях, в мифах народов Северной Америки, а также проводится сравнительный анализ их с архетипами по К. Г. Юнгу.

Ключевые слова: миф, архетип, символ, метафоризация, абстрагирование, бессознательное, образ.

Ovcharenko N.**MYTH AS AN ELEMENT OF CULTURAL TRADITION**

The myth is considered as a way of expressing archetypes with the help of symbols in ancient cultures. The role and place of processes of abstraction and metaphorization in myth creation are analyzed. Particular attention is paid to the consideration of gods and mythical creatures in ancient Greek, Slavonic mythologies, in the myths of North America peoples. Also a comparative analysis of gods and archetypes according to K. Jung is given.

Key words: myth, archetype, symbol, metaphorization, abstraction, unconscious, image.

Міф завжди привертав увагу філософів, філологів, етнографів, істориків і літературознавців. Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою визначення причин, що зумовили виникнення міфу, та особливостей його функціонування в різних культурах.

Розглядом та аналізом міфології різних народів займалися Ф. Шелінг, Ф. Бекон, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс, Е. Кассіер, а також К. Г. Юнг. Ціль статті – визначити підходи до вивчення міфології, окреслити роль процесів метафоризації в міфі, провести порівняльний аналіз міфологічних богів та архетипів.

Міф у статті розглянуто як оповідь, що пояснює походження речей і явищ через образи. Під культурними традиціями розуміють соціальну та культурну спадщину, котра передається від покоління до покоління і відтворюється в певних суспільствах протягом тривалого часу [6]. Не зважаючи на те, що протягом довгого часу культурну традицію розглядали як звичай, що передається з покоління в покоління, дослідник К. Г. Юнг виявив пласт архетипу культури в культурній традиції. За К. Г. Юнгом, архетип – це структурний елемент колективного несвідомого, котре однакове в усіх людей і передається у спадок [13]. Архетипи виражаються в символах, що відображені в міфах, магії, чаклунстві, народному мистецтві, й узагальнюють життєвий досвід попередніх поколінь. Оскільки людина володіє надлишком психічної енергії, він трансформується у створення культури за допомогою символів із архетипів, що повинні бути сильнішими за інстинкти. Вчений порівнює архетипи з «каркасом» образу, тому можна припустити, що формування образу не лежить у сфері свідомого. Також архетип трактують як зв'язок між інстинктом та образом, тобто кожне конкретне переживання отримує в пам'яті людства певну «картинку» [9].

За Ф. Шелінгом, через збіднену мову прадавніх людей і неможливість виражати реалії в абстрактній формі, людям доводилося використовувати чуттєві образи, персоніфікуючи в такий спосіб природу [10]. Ф. Бекон стверджував, що міфи в поетичній формі містять давню філософію, наукові істини [4]. Додамо, що, окрім міфів, філософію та наукові істини містять також релігійні священні книги (наприклад, Коран або Біблія).

Існує декілька підходів до вивчення міфології на сучасному етапі. Французький антрополог Люсьєн Леві-Брюль уважав, що в колективних (міфологічних) уявленнях асоціаціями керує закон парципації, міфологічне мислення узагальнює, залишаючись конкретним і користуючись знаками [7]. Міфологія для К. Леві-Стро-

са – це, передусім, поле несвідомих логічних операцій. Із позиції символічної школи, розробленої Е. Кассіроном, міф – це автономна символічна форма культури, що символічно об'єктивує емоції [5]. Англійський етнограф Б. Малиновський, представник функціональної школи, вважав, що міф кодифікує думку, зміцнює мораль, санкціонує обряди і є переживанням архаїчної свідомості як певна дійсність.

Оскільки значення та символи конструюють культуру, міф є результатом комунікативної взаємодії. Необхідно підкреслити, що в міфі спостерігають не лише символи та перенесення значення за аналогією. Один і той же бог може бути у двох різних іпостасях: у позитивному та негативному образі одночасно, а це значить, що символічні пояснення не можуть бути доречними в такому випадку. Прикладом бінарних опозицій може слугувати божество Мардук у ассирійській міфології, котрий був сонячним божеством, але, за іншими джерелами, був сином безодні [12, с. 93]. Символ, за допомогою якого передається значення в міфі, володіє множинністю значень та асоціацій, недовмвленністю, складною організацією та контекстуальністю.

Природа символотворчості сягає корінням у несвідоме. Символ має конкретний чуттєвий характер, що дозволяє передавати складні абстрактні ідеї та значення [8, с. 41]. Оскільки процес абстрагування відіграє значну роль під час створення символу або метафори, розглянемо таке поняття детальніше та визначимо його роль та місце у процесі метафоризації та символізації. Абстракція – це теоретичне узагальнення у результаті абстрагування, тобто відволікання у процесі пізнання від несуттєвих сторін, властивостей та зв'язків об'єкту, що допомагає виділяти суттєві ознаки. [3]. Результатом процесу абстрагування є абстрактні поняття, наприклад, колір, краса і т. д. Найбільш розвинену систему абстракцій має математика. Розрізняють такі типи абстракції: примітивна чуттєва – відволікається від одних властивостей об'єкта, виділяючи інші властивості; узагальнююча – виділяється загальна властивість, ігноруються часткові відхилення; ідеалізація – заміщення реального емпіричного явища ідеалізованою схемою; ізолююча – виділяється певний зміст; абстракція актуальної безкінечності – безкінечні множини розглядаються як кінцеві; конструктивізація – відволікається від невизначеності кордонів реальних об'єктів [2]. Таким чином, у різних типах абстракції можна виділити такі закономірності: акцентування уваги на окремих властивостях об'єкта, загальній

властивості або ідеалізованій схемі. Зазначимо, що у процесі метафоризації активно задіяні причинно-наслідкові зв'язки, просторово-часові зв'язки, ситуації, поняття частини та цілого, конкретні та абстрактні поняття та знаки, отже, спільними у процесах метафоризації та абстрагування є *оперування поняттями частини та цілого, просторові зв'язки, а також акцентування уваги на одних властивостях об'єкта та ігнорування інших*. Ми можемо зробити припущення, що процеси абстрагування та метафоризації тісно пов'язані, та, можливо, *один із даних процесів є складовою частиною іншого*.

Людину відрізняє від тварини здатність до абстрактного мислення, котре формувалося у значній мірі завдяки мові, оскільки, наприклад, неможливо оперувати «числом три», не маючи знаку «три» у мові, тому що у навколишньому світі абстрактного, ні до чого не прив'язаного поняття не існує (можна сказати «три людини», «три дерева» та ін.). Таким чином, процес абстрагування нерозривно пов'язаний з духовним та інтелектуальним життям людини, оскільки створює та відображає поняття, котрі не існують у навколишньому світі, у видимій природі і т. д. та використовуються або мають на увазі у нерозривному зв'язку з іншими реальними матеріальними об'єктами.

Повертаючись до питання про міф, зробимо порівняльну характеристику міфічних богів різних народів та виділимо основні архетипи, що виражені за допомогою символів у міфотворчості. Розглянемо слов'янську, грецьку міфологію, а також міфи народів Північної Америки, оскільки народи, що створювали дані міфи, територіально не тісно пов'язані.

Доречно розпочати аналіз із міфів Давньої Греції. Слід підкреслити, що перше покоління богів уособлює у більшості випадків абстрактні поняття: спочатку була імла (Скотос), з неї виник Хаос; від Скотоса та Хаоса народились Ніката (ніч), Ерос (кохання), Ереб (морок), Гея (земля), Тартар (Бездня); діти Нікати та Ереба – Ефір (повітря), Гіпнос (сон), Танатос (смерть), Ата (обман) та ін. Дітьми титанів були: Зевс – бог неба, Гера – богиня сім'ї, Посейдон – володар моря, Аїд – володар царства мертвих, Афіна – богиня мудрості, Афродіта – богиня кохання та краси, музи – богині мистецтв і наук. Героями-напівбогами були Геракл, Одисей, Еней.

В основі слов'янської міфології лежить дуалізм: світ був створений Родом, початок доброго – Белбог (Сварог), початок злого – Чернобог; світ виник із небесного океану, де знаходився Буян-ост-

рів – місце богів; людина була створена Белбогом з глини. Також відомі такі слов'янські боги: Діва – дружина Белбога, богиня землі, Перун – володар неба, Стрибог – володар вітрів та бог моря, Велес – бог місяця, Ярило – бог родючості, Лель – бог кохання. Окремо виділимо міфічні істоти: водяний, лісовик, русалка, жар-птиця, лихо, злидень. Таким чином, у слов'янській міфології абстрактні поняття пов'язані більше з іменами міфічних істот, ніж міфічних богів.

У міфології індіців Північної Америки є чітка ієрархія богів та духів. У багатьох племен виділяється верховне божество з функціями створення світу антропоморфного, зооморфного типу або безлике. Широко було розповсюджене уявлення про чотири сторони світу, чотири стихії (земля, вогонь, вітер, вода), пов'язане з ідеєю циклічності навколишнього світу. Всі явища природи наділяються магичною силою, що служить визначенням духа або божества, а також будь-якої надприродної здібності. Через велике різноманіття племен Північної Америки розповсюджується велика кількість міфів із різними божествами. Наведемо як приклад міф ірокезьських племен про створення світу: прабабка людей Авенхаї впала з верхнього світу, що був населений тваринами. На поверхні океану її підтримала група тварин, одна з них дістала із дна океану жменю землі, поклала її на панцир черепахи і в такий спосіб створила землю [11]. Таким чином, аналізуючи міфологію індіців, можна зробити висновок, що вона переважно анімалістична.

Якщо звернутися до архетипів К. Г. Юнга, можна виділити такі: архетипи немовляти, діви, матері, відродження, духу, трінкстера (божества, що робить протиправні дії) [1]. У класифікації архетипів К. Г. Юнга наявна дихотомія: Небесний батько та Мати-Земля, персона та тінь, мудрий старець і хтонічна мати. Якщо розглянути міфи як спосіб відображення архетипів за допомогою символів, слід виділити архетип Матері-Землі, що домінує в давньогрецьких міфах (Гера, Деметра), у слов'янських міфах (Діва) і Небесного батька (Зевс і Перун).

Отже, міф можна визначити як спосіб відображення архетипу за допомогою символів, водночас процес наділення об'єкта в міфі певними рисами пов'язаний із процесами метафоризації й абстрагування, що тісно пов'язані між собою. Герої міфів частіше антропоморфні, хоча існують божества або міфічні істоти, котрі мають людську подобу наполовину (русалки, сирени), а також анімалістичні божества. Кожна міфологічна система, на нашу думку, за

допомогою архетипів визначає ментальність певної народності та закономірності її розвитку.

Література:

1. Jung C. G. Four Archetypes. Mother, Rebirth, Spirit, Trickster / Carl Gustav Jung. – London and New York: Bollingen Foundation, 2001.

2. Абстракция [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F>.

3. Абстракция. Философский словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/6/%D0%90%D0%91%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A6%D0%98%D0%AF.

4. Бэкон Ф. О мудрости древних / Френсис Бэкон. – М.: Мысль, 1978. – 575 с.

5. Кассирер Э. Философия символических форм / Эрнст Кассирер – М. – СПб.: Университетская книга, 2002. – 272 с.

6. Культурні традиції і культурні архетипи. Культурна картина світу і культурна самоідентичність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studme.com.ua/171905125579/kulturologiya/kulturnye_traditsii_kulturnye_arhetipy_kulturnaya_kartina_mira_kulturnaya_samoidentichnost.htm.

7. Леви-Брюль Л. Первобытная мифология / Люсьен Леви-Брюль. – М., 2010. – 256 с.

8. Миф как символическая система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/mif-kak-simvolicheskaya-sistema>.

9. Мифические тайны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mirf.ru/Articles/art3303.htm>.

10. Мифология в свете философских исканий Шеллинга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/philosophy/2013/01/2013-01-09.pdf>.

11. Мифология индейцев Северной Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mifinarodov.com/i/indeytsev-severnoy-ameriki-mifologiya.html>.

12. Мосс М. Социальные функции священного / Марсель Мосс. – СПб.: Евразия, 2000. – 448 с.

13. Юнг К. Г. Архетип и символ / Карл Густав Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 149 с.